

ПОДГОТОВКАТА НА ГЛОБАЛНИ ГРАЖДАНИ – НОВ АКЦЕНТ В СЪВРЕМЕНОТО ОБРАЗОВАНИЕ

Гл.ас. д-р Елеонора Танкова

Варненски свободен университет „Черноризец Храбър”

e-mail: eleonora@vfu.bg

Abstract: Contemporary people live and interact in an increasingly globalized world. This make it crucial for education to prepare global citizens, which means to give learners opportunities and competences to reflect and share their own point of view and role within a global interconnected society, as well as to understand and discuss relationship of common social, political, ecological and economic issues. Global citizens attempt to transform their knowledge into responsible action such as working for peace, human rights and economic equality. In this context, education should become global education which involves deep structural shift in the basic premises of thoughts, feelings and actions.

В края на 20. век интересът към концепцията за гражданството се поднови, провокиран от засилването на глобализационните процеси. Какво означава да си гражданин в един глобален свят? Какво предлагат дисциплините в областта на глобалните науки и изследвания, които улесняват формирането на глобални граждани? Какво представлява глобалното гражданство и как то се свързва с традиционната идея за гражданство? Това са част от въпросите, които бяха поставени на широко обществено обсъждане.

Всяко разбиране за глобално гражданство следва да се базира на преобладаващите дискусии по темата, развили се през вековете. Понятието „гражданство” в най-общия смисъл се отнася до членство в една политическа общност, както и до съпътстващите права и отговорности, които това членство предполага. „Правата и отговорностите”, като част от понятието, насочват вниманието към две конкуриращи се концепции за гражданство, които са се развивали през годините и са еволюирали. *Първата осмисля гражданството като дейност, а втората – като статут.*

Концепцията „*гражданството като дейност*” извежда на преден план важността на политическата ангажираност, определяйки гражданина като човек, активно участващ в дейността на политическите институции на обществото. Това разбиране за гражданството е свързано с философи като Аристотел и Русо, които допринасят за очертаването на републиканския модел, при който гражданството се разглежда като желана и ценна дейност, обогатяваща отделния индивид и общността. Степента и качеството на гражданството може да се променят, тъй като то се явява функция от участието на отделния индивид в общността.

Втората концепция – „*гражданството като статут*”, фокусира върху юридическите права, по-специално върху свободата да действаш в съответствие със закона, както и да претендираш за защита от закона. Този модел на гражданство не се отнася толкова до това какво човек прави, колкото до това какъв е човек – членува ли в определена политическа общност. Това разбиране най-често се отнася до либералния модел за гражданство. При него фокусът се поставя върху защитата на индивидуалната свобода от намеса както от страна на други индивиди, така и от страна на държавата.

Рамката на двата модела дълго време се е определяла от суверенната държава. Държавата има териториални ограничения, в рамките на които гражданите могат да упражняват своите права и да участват в конкретна политическа дейност. Границите на страната определят докъде се простират правата и отговорностите на политическата общност. Различни глобализационни сили, като комуникационни технологии, медии, транснационализация на икономиката и масова миграция, започнаха да заличават националните граници. Глобализацията постави под въпрос необходимостта от връзка между гражданството и териториалното ограничение на политическата общност. Учени и изследователи заявяват, че суверенитетът на националната държава може да функционира като пречка за постигане на глобална справедливост, тъй като тя не разполага с капацитета адекватно да посрещне глобалните икономически, социални и екологични проблеми. В резултат на това се появява и необходимостта да се проучат възможностите извън границите на съответната държава. Като алтернатива се посочват понятията „глобално гражданство” или „гражданство на света”. Трябва да се отбележи, че „гражданство на света” е понятие, което също притежава дълга история. Още древногръцкият философ Сократ е заявил, че е гражданин на вселената. Развитието на понятието преминава през философията на стоицизма, както и през концепцията за космополитизма, чиято основна идея е, че всички човешки същества, независимо от тяхната принадлежност към определена държава, са част от една самостоятелна общност.

В края на миналото столетие едно ново понятие – „*глобално гражданство*”, придоби голяма популярност и започна да се използва много по-често, отколкото понятието „космополитизъм”. Настоящата концепция за „глобално гражданство” споделя много от основните

принципи на космополитизма, но притежава самостоятелна посока на развитие. Тя се позовава и съдържа елементи и от двата модела на гражданство – републиканския и либералния. Но в случая с глобалното гражданство общността не се помества в рамките на националните граници.

Глобалното гражданство е категория, която отразява връзката между човешките права, задължения и космополитните вярвания. Понятието също така обозначава сложните връзки между индивидите, международното право и политическите институции, които се появяват в условията на глобализация. В тази връзка глобалният гражданин е този, който следи развитието на сложните връзки между локално и глобално и се опитва да разбере взаимозависимостта между местни действия (като потребителски модели) и международни резултати (конфликти, породени от изчерпване на ресурси или липса на достъп до тях). Глобалният гражданин се старее да трансформира своето знание в отговорни действия, като работа за опазване на мира, защита на човешките права, съхраняване на околната среда и постигане на социално-икономическо равенство. С други думи, глобалният гражданин търси информация за света и протичащите процеси, за да може да реагира и действа отговорно и етично.

Преди пет години в Сидни, Австралия, 2,2 млн. граждани изключиха светлините на домовете си за 1 час, за да заявят отношението си към проблемите, свързани с промяната на климата. Четири години по-късно 5251 града в 135 държави отговориха на призива и спряха електричеството, с което поставиха началото на „Часът на Земята“. В инициативата се включиха градове от държави като Обединените арабски емирства, Боливия и Палестина. „Часът на Земята“ се превърна в най-мащабната световна инициатива по отношение на климатичните проблеми.

Днес едва ли има човек на света, който в някаква степен да не е запознат и ангажиран с климатичните промени. Хората осъзнават, че националните и регионални граници не са от значение за динамиката на глобалните процеси. Различните реакции на местно и регионално ниво в отговор на глобални проблеми като бедност, недостиг на питейна вода, разпространение на болести, тероризъм, защита на човешки права и др. разкриват силното чувство и желание, надхвърлящо националните граници, за общност и отговорност – двете основни движещи сили, формиращи нашата самоличност като глобални граждани. Предприетите действия, които са реакция на глобалните предизвикателства, заедно с бурното развитие на информационно-комуникационните технологии, са едни от определящите характеристики на младите хора в съвременния свят.

Бъдещето на цялото общество и на отделния човек е да се развива в глобална среда. Глобализацията поставя фундаментални предизвикателства пред образователните системи на всички държави. Тя предоставя възможност за достъп до отделните хора, култури, икономики и езици по съвършено нов начин. В този контекст образованието по глобални проблеми може да се разглежда от чисто икономическа и пазарна гледна точка – като усъвършенстване на умения и знания, за да бъде човек ефективен работник и потребител в глобалната икономика, подобряване на възможностите му за успешна жизнена и професионална реализация в глобалния свят. Но значението на образованието е също така да възпитава граждани, съпричастни и заинтересовани от глобалните проблеми, т.е. образованието следва да помага на хората да осъзнаят своята роля, индивидуалните и колективните си отговорности като активни членове на глобалната общност. Под отговорности се разбира ангажиментът за социална и икономическа

справедливост за всички и за опазването и възстановяването на екосистемите на Земята.

Тези изключително важни нови ангажименти на висшето образование го превръщат в споделена обществена отговорност и изискват съвместните усилия на представителите на всички заинтересовани страни при изпълнението на неговата мисия. Симбиозата между икономика и култура, която е една от основните характеристики на съвременния глобален свят, постави в голяма зависимост висшето образование от глобалните процеси. Свидетели сме на нови тенденции в развитието на университетите, които се изразяват в комерсиализация на образованието, активна студентска мобилност, транснационалност, масовизация и агресивна глобална конкуренция.

В тази сложна обстановка университетите са изправени пред предизвикателствата да предоставят ново глобално образование, което прилага модел на партньорство между хората, културите и религиите на микро- и макрониво.

В наръчника за обучители “Насоки за глобално образование”, разработен от Мрежата за глобално образование¹, е представено трансформиращото обучение като обучение, което включва промяна в мислите, чувствата и действията на хората.

Три основни етапа на трансформиращото обучение са свързани с глобалното образование:

- Анализ на настоящата световна ситуация.
- Визия за възможните алтернативи на доминиращите модели.
- Процес на промяна в посока на отговорно глобално гражданство.

---

¹ Global Education Guidelines, Developed by the Global Education Week Network in coordination with the North-South Centre of the Council of Europe, Lisbon 2010

Глобалното образование като трансформиращо обучение предполага участие на процесите за вземане на решения на всеки един от етапите. Целта на това обучение е да насърчи взаимното опознаване и колективното самосъзнание. Но глобалното образование не се отнася само до глобални теми, световни проблеми и намирането на решения за тях. То се отнася до това как да си представим едно общо бъдеще с по-добри условия за живот за всички, което свързва местни и глобални перспективи. Трансформиращото обучение позволява на хората да оформят обща визия за един по-справедлив и устойчив свят. *Следователно акцентът върху вида на бъдещето, което искаме, е от решаващо значение за една такава визия.* Глобалното образование може да допринесе за процеса на създаване на обща визия, но също така може да изиграе съществена роля в създаването на нови образователни методи в случаите, когато социалните движения и неформалното обучение генерират ценности и подходи, които не са централни за формалното образование, предоставяйки по този начин възможност за изява на всички хора, независимо от социалния им произход.

Измествайки фокуса от културата на доминиране, възпроизводство и масово потребление върху култура, основаваща се на партньорство и сътрудничество, глобалното образование променя утвърдени световни икономически правила, откроявайки човешкото достойнство като основна ценност.

Глобалното образование или образованието за развитие са припознати за приоритет от ООН и Европейския съюз. Съществуват множество европейски инициативи в тази насока, подкрепени с финансиране от европейските фондове. Основна тяхна задача е възпитанието на глобални граждани. Това означава да се предоставят на студентите знания за:

- социалната справедливост и равенството;
- многообразието;
- глобализацията и световната взаимозависимост;
- устойчивото развитие;
- мира и конфликтите,

умения за:

- критично мислене;
- ефективно аргументиране;
- оспорване на несправедливостта и неравенството;
- уважение към хората;
- сътрудничество и разрешаване на конфликти,

ценности и начин на мислене:

- чувство на идентичност и самочувствие;
- съпричастност;
- поемане на отговорност за социална справедливост и равенство;
- уважение към многообразието;
- загриженост за околната среда и отговорност за устойчиво

развитие;

- увереност, че хората могат да постигнат промяна.²

Глобалното образование е нов подход, който се опитва да даде отговор на глобалните предизвикателства. То цели да предостави възможност на обучаващите се да разберат световните проблеми, като ги въоръжи със знание, умения, ценности и нагласи, необходими на глобалните граждани, за да се изправят срещу новите реалности. В тази връзка глобалното образование може да се разглежда като процес на индивидуално

---

² Класификацията е на Oxfam: „Образование за глобално гражданство. Наръчник за училища” <http://www.oxfam.org.uk/education/gc/files/>

и колективно развитие, което позволява преобразуване и личностна промяна. То е подготовка за цял живот, в която придобиването на оперативни и емоционални компетенции за анализиране и критично мислене дава възможност на обучаващите се да станат активни социални агенти.

Възприемането на идеята за глобално гражданство е предизвикателство. Интегрирането ѝ като цел в институционалната мисия и стратегия на университета може да се окаже трудна, но със сигурност изключително важна задача. Все по-силно глобализацията ще изисква от академичните институции, техните общности и членове да се адаптират и да поощряват постигането на глобално гражданство.

Библиография

1. Global Education Guidelines, Developed by the Global Education Week Network in coordination with the North-South Centre of the Council of Europe, Lisbon, 2010
2. Global Sustainability and the Responsibilities of Universities, Economica Ltd, 2012
3. Recommendation concerning Education for International Understanding, Cooperation and Peace and Education relating to Human Rights and Fundamental Freedoms. UNESCO, General Conference, Paris, 19 November 1974
4. United Nations Decade of Education for Sustainable Development 2005–2014, International Implementation Scheme, January 2005
5. <http://www.oxfam.org.uk/education/gc/files/>
6. Earth Hour (2011) About the Earth Hour. <http://www.earth-hour.org/About.aspx>